

դողովուրդին, եւ իրենց ձայնը՝ երբեք անպատասխան չի մնաց, ոչ միայն Ամերիկայի այլ եւ Եւրոպայի մէջ։ Այդ ցաւայի վիճակն յառաջ եկած էր հետախօսէ, մտաբանէ, երաշտէ, պատերազմէ եւ ջարդերէ։ Այս Ամերիկեան միախնայրեք երբեք չլքեցին ժողովուրդը տաղնապի եւ վտանգի ժամանակ, եւ շատ անգամ՝ անոր հետ ըով ըովի մեռան։ Մնացին միշտ ժողովուրդին հետ՝ կեանքէ զատ իրենց ամէն ունեցածը կորսնցնելէ ետքը, մինչեւ որ փոխաբուեցան երկրէն իրենց գեղական միջոցաւ։

Միւրիայն 1896-ին 1,200,000 տարւել աւելի օգնութեան դրամ անցաւ միսիսնարաց եւ ամերիկացի կամաւորաց ձեռքէն, որ քաջարի Քլարա Պարթընի հետ, մասն երկիրն խորերը եւ օգնեցին միսիսնարաց, հաղուեցնելու մերկերը եւ կերակրելու սովմալները։ Այս միջոցին որ կը գրեմ, Ամերիկացիք իրենց կարողութեան չափով՝ կ'օգնեն թշուառ փախստականներու, որ կան Մուչի եւ Սասուեի կողմերը։

Որքան կարող ենք դատել, եթէ այդ աղետից ժամանակ այս Ամերիկացիք չը գտնուէին երկրին մէջ, դրսի աշխարհը երբեք չպիտի դիտնար տաղնապը. եւ եթէ դիտնար իսկ, չպիտի կարենար նմանօրինակ միջոցներով նպաստել։

Այսօր գուցէ քիչ կան իրազեկ Հայեր, որ տարակուսին թէ վերջին 40 տարուան մէջ մեծ բարեփոխումներ մտած են յուսաւորական եկեղեցւոյն մէջ։ Մի միայն ազօթիլն այլ եւս չէ ճանչցուած իբր ըրիտանդնութեան էութիւնը, Եկեղեցւոյ առաջնադասը գիտէ՝ թէ ազօթիլն հետ, հարկ է եւ ուսումը ըրիտանդնական հաւատքն եւ կեանքի։ Այս համադրում մտաւ շատ եկեղեցիներու մէջ, եւ խելացի առաջնորդներու կրօնական հաւատքն մէջ կը բռնէ մեծ տեղ մը։ Այս դադափարն եկաւ Ամերիկայէ, եւ հայկական եկեղեցին աթոճան պիտի ընէ միւս պատմական ըրիտանդնայ եկեղեցիներու հետ ըով ըովի կենալու։ Այս է հոգիին՝ որ կ'առաջնորդէ զէպի ձայնարիտ բարեփոխում, եւ որ չէ կարող կորսուիլ՝ երբ հաւատարմութեամբ գործադրուի, վերահաստատուի եկեղեցին ամենատարբեր հաւատքին եւ պաշտամանը վրայ։

Չափազանցութիւն մը չէ ըսել թէ չկայ աշխարհիս վրայ ցեղ մը կամ ժողովուրդ մը, որու համար, իրենց թւոյն համեմատութեամբ, այն-

քան մեծ զոհողութիւն ըրած ըլլայ Ամերիկայի ժողովուրդը, եւ ցուցուցած այնքան համակրութիւն (որքան Հայերու)։ Ո եւ է ուրիշ երկրի մէջ՝ ասոր տարածութեամբ, ամէն աստիճանի այնքան ամերիկեան վարժաբաններ եւ դպրոցներ չկան հաստատուած որքան այդ երկրին մէջ։ Ո եւ է այլ ասիական ժողովուրդէ՝ այնքան մեծ թիւով երկտասարդներ եկած չեն մեր հոգին վրայ, եւ ընդունած այնքան բարձր դիւքեր ուսման, վաճառականութեան եւ արհեստներու մէջ, որքան Հայերը։ Ամերիկեան Միախնայրաց Ընկերութիւնը ըրաւ եւ կ'ընէ տակաւին Հայոց համար, ինչ որ չէ ըրած ո եւ է ուրիշ ցեղի համար, առանց իսկ բացառելու Չինական մեծ ազգը եւ Ճափոնացիները։

Ամերիկացիք կը յուսան թէ Հայերը պիտի ունենան ցեղային հպարտութիւն, առողջ քառողութիւն, համբարչի իմացողութիւն եւ անձնանուէր պարտաճանաչութիւն, որպէս զի ինչ որ գործուեցաւ իրենց համար, պաշտպանէ զիրենք չարիքներէ եւ բարձրացնէ եւ փրկէ իրենց ազգը։

ՃԷՅՄՍ Լ. ՊԱՐԹԵՆ

ԲԱՒՄԸ Պ. ԶԵՐԱԶԻՆ

Իր թերթին յունուարի թիւին մէջ, Պ. Զերազ, պատասխանելով Անանիսի 1904 Նոյեմբերի թիւով հրատարակած «Մարդ մը» արտղոսով յօդուածին, կը գրէ հետեւեալը. «Եթէ «Հայկական Միութիւն»-ը այդքան կարեւոր ընկերակցութիւն մըն էր, պէտք է փութալ զայն վերահաստատել, «սխուր տիպարները» դուրս հանելով, Գանի որ ֆրանսական դատարանը իրաւունք տուաւ Միութեան այն երկու անդամներուն որ Պ. Գալաքանտեանի կողմէ ամբաստանուած էին, այդ միջադէպը փակուած է։ Միութեան դիւանը. . . ուրիշ բան չունի այլ եւս ընելու բայց եթէ ժողովքի հրաւերել անդամները, որոնք Փարիզ են տակաւին. . .

Եւ այդ Միութիւնը, նոր տարբերութեամբ զօրացած, կրնար իր նպատակն իրագործումը յառաջ տանիլ Ժամանակակից փողոցի եկեղեցատան մէջ:»

Այս տողերը շատ լաւ են, բայց մէկ թեւութիւն մը ունին. — այն է որ չափազանց ուշ երեւան կուգան: Ասկէջ գրեթէ մէկ ու կէս տարի առաջ, ֆրանսական դատարանի վճռին հետեւանքով «տխուր տիպարներուն» ջախջախեալէն անմիջապէս յետոյ՝ Դիւանին Ատեւնապետը Պ. Իսկէնտէր Միութեան բոլոր անդամները նամակով հրաւիրեց ժողովի՝ ընկերութիւնը շարունակելու կամ չարունակելու մասին որոշում տալու համար. վեց եօթ հոգի հաղիւ եկած էին. ու չեկողներուն մէջ էր Պ. Չերազը ինքն ալ: Այդ օրը որդապէս յայտնուեցաւ Թէ Հայկական Միութիւնը այդ պայմաններուն մէջ զատապարտուած էր չապրելու, ոչ միայն որովհետեւ «տխուր տիպարներ» անոր դէմ դաւած էին, այլ նաեւ որովհետեւ անոր հիմնարկութեան մասնակցող անձերէն ոմանք հակընդդէմ ձգտումներով ներշնչուած էին եւ համակրեալ անդամներով ուրիշ բան չէին բերեր մեծ մասամբ բայց եթէ բարի կամուրջողութիւն՝ առանց դրամական ո եւ է լուրջ ուժի: Այսօր, մէկուկէս տարի յետոյ, աւելորդ է կրկնել միեւնոյն փորձը: Մեծիները պէտք չէ արթնցնել: Լաւագոյն է նորէն հիմնել այդպիսի մարմին մը, այնպիսի պայմաններու մէջ որ անոր կենսականութիւնը եւ տեսակաւնութիւնը ապահովեն: Թէ ինչ են ըստ իմ այդ պայմանները, որոշապէս գրած եմ արդէն այդ մասին. պէտք է որ խումբ մը համասեւ (homogène) անձեր, իրար ճանչցող, սիրող, յարգող, եւ նիւթական կամ մտաւորական լուրջ զոհողութիւններ ընելու կարող ու արաւակիր, իրենց ազատ կամքով ու համաձայնութեամբ, կազմեն կորիզ մը, զայն հաստատեն առաջուց հաւաքուած դրամական կարեւոր գումարի մը վրայ, եւ յետոյ հրապարակ քանձ գործելու, եւ այդ ձեւով կազմուած ընկերութիւնը հեղափոխէ ընդարձակելու համար: Այսպէս կազմուած է Ալիսան Իսրայէլիքը, ինչպէս եւ նմանօրինակ ընկերութիւններէն շատերը: Միշտ եւս որ այս պայմանները չլրանան, «Հայկական Միութիւն» խոչը ծրագրովն ընկերութիւն մը

չի կրնար յաջողիլ, եւ կամ՝ եթէ հիմնուի այդպիսի ընկերութիւն մը, Փարիզի մէջ արդէն զոյուրիւն ունեցող փողոցի ընկերութիւններուն պէս սահմանափակ բան մը կը մնայ:

Դաւով ընդհ. առաջնորդի խնդրոյն, Պ. Չերազ կը հրատարակէ թարգմանութիւնը երեսուն եւ հինգ տարի առաջ գրած իր մէկ յօդուածին՝ սպացոյցանելու համար թէ ինքը ինձմէ շատ առաջ — նոյն իսկ իմ ծննդէս առաջ . . . ինչպէս կ'ըսէ — մեր մէջ ուսեալ կղերականներ ունենալու անհրաժեշտութիւնը փաստած էր արդէն . . . Պ. Չերազ պարագայ յոգնութիւն յանձն է առեր. երբեք մտքէս չեմ անցուցած «ուսեալ կղերականութեան» մը անհրաժեշտութեան պէս հասարակ-տեղիք մը առաջին հիմք վերագրել. Պ. Չերազին ծննդէն տասնչորս դար առաջ՝ Սահակ, Մեսրոպ եւ Վառձապուհ այդ զաղախարն ունեցած եւ շատ փայլուն կերպով գործադրած են զայն: Եւ միայն Եւրոպայի Հայոց զարգացեալ եւ կորովի, գործունեայ ընդհ. առաջնորդի մը պէտքն զգացուցած էի, եւ այդ հարցը որդապէս հրապարակ դրած աւտենա՝ ամբողջ արտասահմանեան հայ մամուլը ինքի ձայնակից չգտնելու ցաւ յայտնած էի. ա՛յսքան: Այժմ աւելի քան ուրախ եմ՝ տեսնելով որ արտասահմանի բոլոր թերթերը համաձայն են այդ մասին: Երանի՜ թէ մեր կույր չուտով յանգէր արդիւնքի մը. եւ ատոր մէջ բուր արժանիքը թող վերագրուի Պ. Չերազին, կամ . . . Սահակն ու Մեսրոպին: Արդիւնքն է կարեւոր, մնացեալը նշանակութիւն չունի: Վերջապէս, Պ. Չերազ, Եւրոպայի մէջ հայկական քաղաքի մը հիմնարկութեան զաղափարին վրայ խօսելով, կը յայտնէ կարգ մը խորհրդածութիւններ, որոնք շատ լուրջ են, բայց որոնք չեն խախտեր տեսնելու եղանակը որուն վրայ հիմնած էի այդ հարցին նուիրուած յօդուածները զոր երկու երեք տարի առաջ հրատարակած եմ Անահիթի մէջ: Այդ խնդրոյն պիտի վերադառնամ Անահիթի յառաջիկայ թիւով:

Ա. Չ.

